

DÉVAVÁRI ZOLTÁN

A LEGHOSSZABB ÉV

A DÉLVIDÉKI MAGYARSÁG ÉS AZ ANTALL-KORMÁNY JUGOSZLÁVIA
SZÉTESÉSEKOR (1991)

1. SZERBIA A JUGOSZLÁV KÉNYSZERPÁLYA PARADOXONJÁBAN

Az államszocialista rendszer erjedésével, illetve a nagyhatalmi színtéren bekövetkezett változások következtében a szerb politikai és gondolkodó elit, akárcsak a két világháború között, elsősorban az 1918-ban nagyhatalmi megfontolások, tehát nem nemzeti önerőből realizálódott maximális nagyszerb nemzeti program¹ által kijelölt kényszerpálya rabja lett. A szerb politika lényegi döntéseit, akárcsak 1918 és 1941 között, úgy a nyolcvanas évek végétől kezdve alapjaiban újra ez a szerb nemzeti program, vagyis az első világháború után elért maximális területi kiteljesedés, szupremácia és dominancia megóvása, megvédése mozgatta. Ezzel ellentétben Horvátországban azok a felhangok váltak egyre erőteljesebbé, melyek a szerb dominancia miatt az egységes délszláv államot egyenesen történelmi balesetként értékelték, és azt hangoztatták, hogy sem az 1918-as első, sem az 1945-ös második egyesülés nem-hogy a horvát nemzeti kiteljesedést nem hozta meg, hanem éppen ellenkezőleg: az 1918-ig létező horvát autonóm keret elvesztését és a nemzeti kibontakozás végleges beszűkülését hozta magával, ezért Horvátország fő célkitűzése nem lehet más, mint az önálló nemzetállami útra történő lépés.

1991-ben a háború nyílt kitörésekor a szerb mozgástér folyamatos szűkülésével a szerb politikai elit, lényegében lemondva a maximális programról, a Pašić² által

¹ A maximális szerb nemzeti programot az 1914. december 7-én megfogalmazott niši deklarációban definiálták, elutasítva a délszláv nemzetek föderációját, szerb vezetéssel és dominanciával a szerbek, horvátok és a szlovének egységes államban történő egyesülését képzelték el.

² Nikola Pašić (Zaječar, 1845. december 31. – Belgrád, 1926. december 10.) szerb politikus, a Radikális Párt alapítója és vezetője. 1891 és 1892 között először töltötte be a miniszterelnöki tisztséget. 1893 és 1894 között a szerb kormány oroszországi diplomatája volt. A Milán király elleni 1899-es merénylet után öt év fegyházra ítélték, de kegyelemmel azonnal szabadult. 1903-ig visszavonult a politikától. Aleksandar Obrenović meggyilkolása, illetve a Karađorđević-dinasztia hatalomra kerülése után, 1903-ban vette át a Radikális Párt vezetését. 1904-től egészen 1926-ban bekövetkezett haláláig előbb a Szerb Királyság, majd a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság miniszterelnöke volt. Belpolitikáját az erőteljes centralizáció és a szerb szupremácia érvényesítése jellemezte.

1915-ben felvázolt minimális program modernizált változatához tért vissza. A fő hangsúly ekkortól kezdve Nagy-Szerbia megteremtésére, a szerbek egy államban történő egyesítésére esett. Eredetileg ez az 1915-ös minimális koncepció Montenegró, Bosznia-Hercegovina, Szlavónia, Szerémség, Dalmácia és Vajdaság egyes területeit foglalta volna magába.

A magyar kisebbség a trianoni békeszerződés következtében, már csak eltérő etnikai eredete miatt is (akárcsak a koszovói albánok), idegen organizmusként ékelődött be a délszláv állam testébe. A berlini fal leomlása után a szerb–horvát konfliktusok kiéleződésekor periférikus szerepet játszott, azonban ennek ellenére már a kezdetektől Belgrád céltáblájára került. Belgrád ugyanis az 1990-es években átalakuló új európai rend kezdetekor, különösen Németország egyesülése után, majd később is, mindvégig attól tartott, hogy az 1918-as területi kiterjedéséből a Magyarországtól megszerzett régiókat is elveszítheti. Ezeket a félelmeket elsősorban az a tény indukálta, hogy az 1920-as trianoni, majd az 1947-es párizsi békeszerződések azokat nem Szerbiának, hanem Jugoszláviának ítélték oda.³

Mindebben a közelmúlt emlékei is kulcsfontossággal bírtak. 1991-ig pontosan öt évtized telt el az első délszláv állam lényegi összeomlását kiváltó német invázió, a Bácska Magyarországhoz történő visszacsatolása óta. A horvátországi fegyveres összetűzések kiterjedésével felpörgő nacionalista háborús pszichózisban ezek az évtizedekig amúgy is a felszínen úszó, a magyarságot végeredményben kollektív bűnösökként értékelő, heves érzelmi töltettel bíró emlékképek hatványozottan törtek a felszínre.

Az 1991-es háború kirobbanása után a pašíci szerb minimális program realizálásának a periódusában a magyar–szerb viszonyrendszer így lett a válság egyik mellék-, azonban korántsem lényegtelen frontja, állomása, amelyben a vajdasági magyarság lényegében a miloševići rendszer túszává vált.

³ A helyzet egyébként ettől is bonyolultabb volt. A Délvidék elszakadását először 1918. október 29-én a horvát Szábor mondta ki, amely aznap minden közjogi kapcsolatot megszakított Magyarországgal, s kikiáltotta a Szlovén–Horvát–Szerb Államot. Csakhogy a november 13-i belgrádi katonai konvenció a Délvidék közigazgatását a békeszerződés megkötéséig Magyarország kezébe hagyta, amit viszont az előrenyomuló szerb hadsereg következetesen nem tartott be. A háttérben már ekkor gőzerővel zajló szerb–horvát hatalmi játszmák eredményeként a Zágrábi Nemzeti Tanács november 24-én hivatalosan is kimondta Bácska–Bánát–Baranya nevében az egyesülést a Szlovén–Horvát–Szerb Állammal. Erre válaszul másnap, november 25-én a régió etnikai struktúráját teljesen figyelmen kívül hagyó, elsöprő többségben szlávokból álló újvidéki Nagy Nemzetgyűlés viszont ugyanennek a területnek a Szerb Királysághoz való csatlakozását kiáltotta ki. Végül 1918. december 1-jén a szerb királyi dinasztia proklamálta a Szlovén–Horvát–Szerb Állam és Szerbia egyesülését, s ezzel létrejött a nemzetközileg ekkor még el nem ismert Szerb–Horvát–Szlovén Királyság.

Terjedelmi korlátok miatt jelen tanulmány kizárólag a vajdasági magyar kisebbség kérdésének a prizmáján keresztül vizsgálja a magyar–szerb viszonyrendszer alakulását, s eltekint a rendkívül összetett és bonyolult jugoszláv válságnak, majd a délszláv háborúnak – a témával bár szorosán összefüggő, de attól egyben el is határolódó többi elemének – a magyar külpolitika döntéseit meghatározó tényezőinek a részletesebb ismertetésétől.

Dolgozatunkban arra teszünk kísérletet, hogy elsősorban a korabeli sajtó és a releváns magyar külügyi iratok segítségével feltérképezzük, bemutassuk és figyelemmel kísérjük ebben a rendkívül kiélezett, hektikusan formálódó és átalakuló világban azt a bő egy esztendő, amely a második jugoszláv állam szétesését eredményezte, s amely során a magyar–szerb kapcsolatok fokozatosan, de egyre gyorsulóbb ütemben a konfliktusok és az egyre súlyosabb konfrontációk irányába mozdultak el.

2. ROMLÓ VISZONY (1991. JANUÁR–JÚNIUS)

Szerbiában, a jugoszláv tagköztársaságok közül utolsóként, az első többpárti parlamenti és elnökválasztást 1990. december 9-én és 23-án tartották meg.

Bár a választási eredmények előrejelzését a koszovói albánok várható tömeges távolmaradása ellehetetlenítette, az esélylatolgatások során a legtöbben úgy vélték, hogy annak a győztese a Vuk Drašković⁴ által vezetett, akkor még erőteljesen nacionalista Szerb Megújódási Mozgalom⁵ lesz, míg a Kommunista Szövetség utódpartja, a Szerb

⁴ Vuk Drašković (Párdány, 1946. november 29. –) Hercegovinából származó telepes családban született. Jogi tanulmányait Belgrádban folytatta. 1969-től 1980-ig a Tanjug jugoszláv hírügynökség újságírója volt. A nyolcvanas évektől fokozatosan jobbra tolódott, s Nagy-Szerbiáért szállt síkra. 1990-ben megalapította a Szerb Megújódási Mozgalmat, s rövidesen a szerb ellenzék vezetője lett. Antikommunista nézetei miatt már ekkor összetűzésbe került a Milošević-rendszerrel. 1999 januárja és áprilisa között a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság miniszterelnök-helyettese, 2004 márciusa és 2007 között Szerbia-Montenegró külügyminisztere volt. 1999 októberében a szerb titkosszolgálat sikertelen merényletet követett el ellene.

⁵ 1990-ben Vuk Drašković által alapított szerb jobboldali, Nagy-Szerbia létrehozásáért síkra szálló, 1990 és 2007 között parlamenti politikai párt. 1991-ben önkéntesei részt vettek a horvátországi háborúban. 1992-től Drašković egyre jobban eltávolodott a háborús retorikától, s a miloševići rendszer egyik legnagyobb bírálója lett.

Szocialista Párt⁶ jelentősen visszaszorul majd. Az elnökválasztáson azonban mindenki Miloševićet⁷ tartotta favoritnak.⁸

Már az első forduló eredményei megcáfolták az előzetes várakozásokat. A 250 parlamenti helyből ekkor 96 mandátum sorsa dőlt el, amiből 86-ot a Szocialista Párt szerzett meg, a nagy ellenzéki pártok egyet sem. A Vajdasági Magyarok Demokratikus Közössége (VMDK) viszont öt mandátumhoz jutott, míg a dél-szerbiai muzulmánokat tömörítő Demokratikus Akció Pártja három képviselői helyet szerzett.⁹

A második fordulóban a Szocialisták végül a 250 képviselői helyből összesen 194-et nyertek el, míg az ellenzék mindössze csak 56 mandátummal rendelkezett. Öröm az ürömben talán csak az lehetett, hogy a VMDK a megmérettetésen 132 726 szavazattal végül nyolc parlamenti széket szerzett.¹⁰

Akárcsak az első, úgy a második fordulót is bojkottálták a koszovói albánok.¹¹ A választásokat ráadásul számos szabálytalanság jellemezte. Gondok voltak a választási

⁶ A Szerb Kommunista Szövetség utódpártjaként 1990. július 27-én alakult meg, s elnökévé Slobodan Miloševićet választották meg. 1990 és 2000 között Szerbia kormánypártja, majd 2008-tól újra a hatalom egyik letéteményese.

⁷ Slobodan Milošević (Požarevac, 1941. augusztus 20. – Hága, 2006. március 11.) jogi tanulmányait Belgrádban végezte, majd a belgrádi Technogas cég igazgatójának nevezték ki. Ekkor ismerkedett meg későbbi politikai mentorával, Ivan Stambolićyal. Politikai karrierje 1983-tól ívelt fel, majd a szerb nacionalizmust meglovagolva, 1987 végén a Szerb Kommunista Szövetség megkérdőjelezhetetlen vezetője lett. 1989-ben felszámolta Vajdaság és Koszovó autonómiáját. 1990 decemberében szerb köztársasági elnökké választották. 1997-től a Szerbiából és Montenegróból álló Jugoszláv Szövetségi Köztársaság elnöke volt. Hatalmát 2000. október 5-én tömegtüntetések döntötték meg. A következő évben Hágába szállították, s etnikai tisztogatás, népiirtás vádjával perbe fogták. Perében ítélet nem született; a tárgyalás során cellájában halt meg.

⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 002931, A szerbiai választások esélyei.

⁹ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 002931/9. A szerbiai első fordulás választások eredményei.

¹⁰ Szerbia szavazott. A polgárok a Köztársasági Népképviselőház képviselőjelöltjeire és a köztársasági elnökjelöltekre szavaztak. *Magyar Szó*, 1990. december 10. 1., 4–5. – A szocialisták vezetnek. Szabályos szavazás kisebb mulasztásokkal. Kora estig még csak 16 választási egység eredményét összegezték, de prognózisok már vannak. *Magyar Szó*, 1990. december 11. 1., 6. – AZ SSZP és a VMDK már bejutott. A választók több mint 50 százalékaról szóló adatok alapján Slobodan Milošević a köztársasági elnök. A legtöbb körzetben a szavazás második fordulójában dől el, ki lesz a képviselő. A legeredményesebb a Szerbiai Szocialista Párt és a VMDK. *Magyar Szó*, 1990. december 12. 1., 6. – Milošević győzött. Az első menet végeredménye: csak négy párt képviselői jutottak be a parlamentbe, túlnyomó többségükben szocialisták. Az elnökjelöltek közül Slobodan Milošević a szavazatok 65 százalékát szerezte meg. *Magyar Szó*, 1990. december 13. 1., 4.

¹¹ Kevesebb szavazó, mint korábban. A választások második menete Szerbiában. Az albánok ismét nem szavaztak. *Magyar Szó*, 1990. december 24. 1., 5. – A szerbiai választások második menete Vajdaságban. Győztek az ellenzék képviselői. *Magyar Szó*, 1990. december 25. 19. – A szocialisták fölényes győzelme. Közzétették a szerbiai választások hivatalos eredményeit – Sajtóértekeztet

névjegyzékek összeállításával és pontosságával, az érvénytelen szavazatok azonosításával, a szavazócédulákkal, a szavazási helyiségek kiválasztásával, s azzal is, hogy a választási bizottságokban túlnyomó többségben voltak a Szocialista Párt képviselői.¹² Az amerikai választási megfigyelők a történeteket úgy értékelték, hogy azt a nyugati világ nem fogadhatja és nem ismerheti el demokratikus választásként.¹³

A szerbiai választási eredmények következtében a jugoszláv politikai szintér tovább polarizálódott. A szerb dominanciájú föderáció hívei nyeregben érezték magukat, míg Horvátország és Szlovénia az eredmények ismeretében a teljes körű önállósodás irányába mozdult el. 1990 decemberében a kérdés lényegében már csak az volt, hogy a centrifugális erők ilyen irányú elmozdulása után a szövetségi kormány addigi gazdasági eredményei egyáltalán elégségesek lesznek-e még ahhoz, hogy az egyre inkább ellenérdekelt felekkel szemben levezényelhessen az ország jövőjéről egy rendkívül bonyolult és összetett egyezkedési folyamatot.¹⁴

Alig zajlottak le a szerbiai választások, amikor 1991. január 7-én Aleksandar Prlja¹⁵ bekérte Őszi István¹⁶ nagykövetet, és beszélgetést kezdeményezett Milošević magyarországi útjáról. A szerb külügyminiszter a magyar nagykövettel közölte, hogy Szerbia megkülönböztetett figyelmet szentel a Magyarországgal való kapcsolatoknak, s ezért a szerb elnök látogatását a parlamenti és az elnökválasztást követően már februárban időszerűnek tartják. Azt is nyomatékosította, hogy a látogatás a vajdasági magyarság szempontjából is jótékony hatással lenne, különösen annak fényében és tükrében, hogy a magyarok a decemberi választásokon Milošević ellen szavaztak.¹⁷ A VMDK vezetői ellenezték a látogatást. Azzal érveltek, hogy a vajdasági magyarok körében egy ilyen látogatásnak rossz visszhangja lehet.¹⁸

a Köztársasági Képviselőházban. *Magyar Szó*, 1990. december 26. 1., 5–6. – BURÁNYI Nándor: Választások után. *Magyar Szó*, 1990. december 26. 1.

¹² MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 002931/11. Magyar megfigyelők a szerbiai választásokon.

¹³ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 002931/13. A szerbiai választások és azok magyar vonatkozásai.

¹⁴ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1990. 39. doboz, 002931/9. A szerbiai első fordulás választások eredményei.

¹⁵ Aleksandar Prlja (Szarajevó, 1935. július 8. – Belgrád, 2002. október 18.) a Belgrádi Egyetemen orvosi oklevelet szerzett. 1989 és 1991 között szerb külügyminiszter, 1991 és 1993 között szerb parlamenti képviselő, 1996 és 2000 között a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság svédországi nagykövete. A miloševići éra első éveiben a rezsím szócsövének számító belgrádi *Politika* napilap fő- és felelős szerkesztője is volt.

¹⁶ Őszi István rendkívüli és meghatalmazott nagykövet 1990. március 27-én nyújtotta át megbízólevelét Belgrádban, s 1993. július 29-ig vezette a belgrádi magyar diplomáciai képviselőket.

¹⁷ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 33. doboz, 00210. Milosevics tervezett magyarországi látogatása.

¹⁸ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 33. doboz, 00210. VMDK-álláspont Milosevics látogatásáról.

A magyar nagykövet audienciája után a Szerbia és Magyarország közötti kapcsolatok lényegében egyértelműen negatív irányba fordultak. Ebben a kulcsszerepet a január első heteiben kirobbant horvát fegyverszállítási botrány játszotta,¹⁹ s végül Milošević tervezett budapesti útja is elmaradt.

A viszonyrendszert a közelmúlt, a második világháború le nem zárt, addig tabunak számító sebei is kezdték megterhelni. A belgrádi külügyminisztérium területileg illetékes főosztályvezetője január 23-án bekérte a magyar nagykövetség első beosztottját, s közölte vele, hogy a jugoszláv külügyi titkárság megítélése szerint – annak ellenére, hogy az 1944-es események megtörténtének a tényét ők sem tagadják – kedvezőtlen hatást váltana ki annak a tervezett magyar dokumentumfilmnek²⁰ a bemutatása, amely a vajdasági magyarság ellen 1944 őszén elkövetett atrocitásokkal foglalkozik. A magyar diplomata válaszában úgy reagált, hogy bár Milan Ranković²¹ szerb kultuszminiszter elhárította az 1944-es események vajdasági kutatását engedélyező magyar kéréseket, a magyar kormány a fenti közlés tudomásul vétele mellett nem tud és nem is szándékozik valamilyen „felsőbb érdekből” vagy álinternacionalizmusból fátylat borítani a múlt e tragikus eseményére. Magyarország azt várja el déli szomszédjától, tette egyértelművé a magyar diplomata, hogy az is készítse el a maga *Hideg napok*-ját,²² elégtételt szolgáltatva az ártatlanul elpusztítottak hozzátartozóinak, s szabadítsa fel a vajdasági magyarság egészét a kollektív büntudat érzésétől. Végül arra kérte a főosztályvezető-helyettest, hogy Belgrád próbálja meg arról az oldalról is megvizsgálni az egész kérdéskört, hogy a történelemmel kapcsolatos ambivalens érzéseknél végeredményben milyen szerepet játszott az akkori események résztvevőinek, illetve elkövetőinek a nagy száma, akiket a leleplezés kedvezőtlenül érintett volna.²³

A fegyverszállítási botrány, az 1944-es vérengzések kérdésének nyilvános felvetődése, valamint az a tény, hogy a regnáló Szerb Szocialista Párt Bácskában választási vereséget szenvedett, s a magyarok tömegei az elnökválasztáson Milošević ellen szavaztak, a szerb politikai elitben a magyarkérdés radikális kezelését szorgalmazó erők megerősödését eredményezte. A magyarság elleni egyre inkább fokozódó szerb saj-

¹⁹ A belgrádi *Politika Ekspres* című lap 1991. január 10-én hozta nyilvánosságra, hogy a hivatalos jugoszláv szervek megkerülésével Magyarország 36 ezer Kalasnyikov-géppisztolyt adott el a függetlenségre törekvő Horvátországnak. Az ügy következtében Belgrád és Budapest viszonya megromlott.

²⁰ A Siflis Zoltán rendezésében 1991-ben készült *Temetetlen halottaink* című filmről van szó.

²¹ Milan Ranković (Belgrád, 1932. január 5. –) 1989 és 1991 között volt szerb kultuszminiszter.

²² Utalás Cseres Tibor *Hideg napok* című regényére, illetve az azonos című magyar filmdrámára, amely a magyar társadalmat szembesítette az 1942-es újvidéki razzia történetével.

²³ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 33. doboz, 00371, MTV dokumentumfilm az 1944–45-ös vajdasági atrocitásokról.

tókirohanások mellett a Szocialista Párt tartományi, de belgrádi vezető köreiből is egyre erőteljesebb lett az a vélemény, amely a nemzeti alapon tömörülő ellenzéki vezetők politikai lejárását szorgalmazta. Ebben a helyzetben különösen kapóra jött a fegyverszállítási ügy. Kasza József szabadkai polgármester és több neves vajdasági magyar is fenyegető üzeneteket kapott. Kaszát már egyenesen azzal vádolták meg, hogy a fegyverüzlet során ő látta el a tolmácsi teendőket. A helyzet akkor lett egyre fenyegetőbb, amikor 1991. február 23-án ismeretlen személyek bombatámadást hajtottak végre a szabadkai székesegyház ellen.²⁴

A felgyorsuló és egyre feszültebb légkörben Őszi nagykövet 1991. május 18-án találkozott Adán a VMDK vezetőivel – Ágoston András²⁵ elnökkel, Hódi Sándor²⁶ és Vékás János²⁷ alelnökökkel –, valamint az Elnökség²⁸ és a Tanács tagjaival. Ágoston ezen a találkozón a decemberi választásokkal kapcsolatban azt mondta, hogy a VMDK legitimitását talán az bizonyította legjobban, hogy a vajdasági magyarok több mint 80%-a szavazott a pártra. Külön kiemelte, hogy a VMDK számára különös fontossággal bírt az a tény, hogy az új magyar kormány tárgyalópartnerként fogadta el őket, törekvéseik támogatása mellett a nemzetközi kapcsolatok szervezésében is segítségére sietett. Ágoston az országban uralkodó állapotokat úgy értékelte, hogy bár a válság elérte a csúcspontját, de a magyarság továbbra sem kíván részt venni a délszláv népek azon történelmi vitájában, amelyet a jugoszláv állam jövőjéről folytattak. Ezt az álláspontjukat ekkor már nemcsak a miloševići hatalom, hanem a szerb ellenzék is egyre inkább rosszalotta. A válság kulminálódásával, s különösen a magyar tartalékosok mozgósításával a vajdasági magyarok helyzete tovább romlott. Ágoston arra figyelmeztetett, hogy az országos politikai helyzet további eszkalálódása esetén a magyarok elleni inzultusok még jobban felerősödhetnek, s amennyiben megkezdő-

²⁴ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 34. doboz, 00832, A Szerb Szocialista Párt magyarellenes politikája, Robbanás a Szent Teréz-székesegyházban. Óriási anyagi kár, személyi sérülés nem történt – ismeretlen a tettes(ek) kiléte. *Magyar Szó*, 1991. február 24. 1., 6.

²⁵ Ágoston András (Ada, 1944. ? –) Az Újvidéki Egyetemen szerzett oklevelet. Tíz évig újságíróként dolgozott. Megszűnéséig tagja volt a Jugoszláv Kommunista Szövetségnek. 1989-ben a VMDK megalakításának egyik kezdeményezője, majd 1990 és 1997 között annak elnöke. 1997-ben létrehozta a Vajdasági Magyar Demokrata Pártot, ahol az elnöki tisztséget 2013-ig töltötte be.

²⁶ Hódi Sándor (Nagytőszeg, 1943. október 31. –) pszichológus, író. 1990 és 1994 között a VMDK alelnöke, 1992 és 2000 között a Magyarok Világszövetségének elnökségi tagja. 1994-ben a VMSZ alapítója, 1996-ig az elnökség, majd 1998-ig a választmány tagja volt.

²⁷ Vékás János (Újvidék, 1953. január 5. –) a történelmi VMDK alelnöke, 1998-tól Magyarországon él. 1998 és 2002 között a miniszterelnök tanácsadója, majd az MTA Kisebbségkutató Intézet munkatársa.

²⁸ A VMDK elnökségét a következő személyek alkották: Ágoston András elnök, Hódi Sándor alelnök, Vékás János alelnök, Beszédes István, Boldizsár János, Csorba Béla, Dudás Károly, Kovács Frigyes, Papp Ferenc, Siflis Zoltán, Szekeres László, Tóth János.

dik az ország szétesése, az elsősorban Horvátországból és Boszniából egy újabb szerb betelepítési hullámot eredményezhet a Vajdaságba. Vékás János a találkozón arról számolt be, hogy a VMDK ekkor azt fontolgatta, hogy kezdeményezni fogja egy magyar többségű észak-bácskai magyar területi autonóm közigazgatási egység kialakítását. Mint mondta, ezen a területen élne a vajdasági magyarság 55%-a, illetve ebben a régióban a magyarok 57%-os többséget alkotnának. Arra is felhívta a figyelmet, hogy mivel a köztársasági törvények nem garantálják a meglévő kisebbségi intézményrendszer fennmaradását, azzal kell számolni, hogy több ilyen intézmény is megszűnhet, ami egyben a magyar értelmiség jelentős részének munkanélkülivé válását eredményezheti.²⁹

Pár nappal később, az *Európai Utas*³⁰ folyóirat belgrádi bemutatkozása alkalmából a belgrádi magyar nagykövetségen rendezett fogadáson Antonije Isaković³¹ író, akadémikus, Milošević bizalmasa kendőzetlen formában közölte Őszi nagykövettel, hogy mivel a jugoszláviai magyarok többsége Szerbiában él, Magyarországnak elsősorban Szerbiával kell jó kapcsolatokra törekednie, s Magyarország nem jár el bölcsen, ha ezt a tényt figyelmen kívül hagyva Horvátországnak és Szlovéniának biztosít elsőbbséget. A nagykövet tapasztalatai összegzéseként végül azt javasolta Budapestnek, hogy a Szerbiához fűződő politikai kapcsolatokban továbbra is a kivárási álláspontjára helyezkedjen.³²

1991. június 19-én Szokai Imre³³ államtitkár Budapesten fogadta a VMDK delegációját, ahol ismét a jugoszláviai belpolitikai fejleményekről esett szó. Ágoston a találkozón úgy értékelt, hogy bár a horvátországi fegyverbotrány nem tett jót a vajdasági magyarságnak, a magyarok ellen felerősödő nyomásgyakorlás mindent összevetve nemcsak ennek volt tulajdonítható, az a fegyverszállítás nélkül is bekövetkezett volna. A megbeszéléseken Vajdaság autonómiája is szóba került, és a vajdasági magyar politikus jelezte, hogy annak az adott helyzetben nem volt realitása, mivel azt nemcsak Belgrádban, hanem a Vajdaságban is keményen elutasítják. A válság kulminá-

²⁹ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 37. doboz, 00828/1, A VMDK vezetése a jugoszláv helyzetről, a VMDK feladatairól.

³⁰ Az *Európai Utas* folyóiratot magyar értelmiségiek egy csoportja 1990 októberében jelentette meg először. Fő célja az egyetemes magyar kultúra értékeinek és eseményeinek a megjelenítése mellett az európai irodalom és művészet népszerűsítése.

³¹ Antonije Isaković (Belgrád, 1923. november 6. – Belgrád, 2002. január 13.) szerb író, akadémikus, a Szerb Tudományos Akadémia 1986-os memorandumának az egyik kidolgozója, Slobodan Milošević bizalmasa.

³² MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 34. doboz, 00767/3, Magyar–szerb kapcsolatok.

³³ Szokai Imre (1950–) 1974-től dolgozott a Külügyminisztériumban, 1990. január 15-től miniszter-helyettes, majd 1990. június 14-től 1991. december 17-ig a Külügyminisztérium helyettes-államtitkára.

lódásával kapcsolatban a VMDK elnöke úgy vélte, hogy a vérontás már csak idő kérdése, s végül elkerülhetetlen lesz a külföldi beavatkozás.³⁴

Másnap Rudi Sova nagykövet kereste fel Szokait. Ágoston budapesti látogatásáról érdeklődött, de azt is jelezte, hogy egészen biztosan negatív következményeket fog kiváltani Cseres Tibornak a *Vérbosszú Bácskában*³⁵ címmel megjelent kötete.³⁶

Egy héttel később, június 27-én a szerb parlamenti pártok frakcióvezetőivel találkozott Milošević, s ekkor Ágoston Andrást is fogadta. A szerb elnök az aktuálpolitikával kapcsolatban elsősorban arra volt kíváncsi, hogy a VMDK-nak mi volt a véleménye a belpolitikai fejleményekről, ugyanakkor a vajdasági magyarság sérelmeinek a felsorolását is kérte. Ágoston a szerb elnökkel közölte, hogy a vajdasági magyarság nem kíván beleszólni a délszláv népek történelmi vitájába, abban érdekelt, hogy a konfliktusok békés úton rendeződjenek. A konkrét sérelmekkel kapcsolatban Ágoston első helyen a Fórum³⁷ élére kinevezett Maróti Miklós, a Szocialista Párthoz közel álló Magyarok Hazájukért Szerbiáért és Jugoszláviáért³⁸ nevű egyesület alelnöke esetét hozta fel. A VMDK elnöke azt is szavá tette, hogy az új köztársasági középiskolai törvény csak a magyarok 65%-ának tette lehetővé a továbbtanulást, s a fennmaradó 35% a férőhelyek csökkentése miatt még a szerb osztályokba sem tudott beiratkozni. Arra is rámutatott, hogy a szerb hatalom a középiskolákban a magyar nyelven működő tagozatoknál alapvetően a szakmunkásképzést biztosította, s ezzel lényegében beszűkítette az értelmiségi utánpótlás eszközrendszerét. Végül a magyar művelődési egyesületeket ért sérelmek példáját az újvidéki Petőfi Sándor Egyesületen keresztül vetette fel, amelytől 1991-ben megvonták az állami támogatást.

Milošević válaszában a szerbiai sajtóból akkor már jól ismert téziseket és vádakot fogalmazta meg, miszerint a VMDK gettóba vezeti a magyarságot, s annak nincs joga a vajdasági magyarság egészét képviselni. Ágoston minderre úgy reagált, hogy *„engedjék meg nekik, hogy bevezessék a magyarokat a gettóba, és ha az nem tetszik nekik, akkor majd ki is vezessék onnan, vagyis, a magyarságnak magának kell eldöntenie, hogy mi tetszik neki, s mi nem.”* Milošević a beszélgetés végén 180 fokos for-

³⁴ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 33. doboz, 001798/1, a VMDK Ágoston András vezette delegációjának látogatása.

³⁵ 1991-ben jelent meg Cseres Tibor *Vérbosszú Bácskában* című kötete, amelyben az 1944-es magyar-ellenes tömeggyilkosságokat dolgozta fel.

³⁶ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 34. doboz, 00428/4, Rudi Sova nagykövet látogatása.

³⁷ A Forum Könyvkiadót 1957-ben alapították, székhelye Újvidéken van. A jugoszláviai, majd a vajdasági magyarság egyik legfontosabb irodalmi intézménye, könyvkiadója.

³⁸ A Magyarok Hazájukért Szerbiáért és Jugoszláviáért Egyesület lényegében Milošević magyar bábintézményeként 1991-ben azzal a céllal jött létre, hogy megossa a vajdasági magyarságot, vezető intézményeit Belgrád közvetlen ellenőrzése alá vonja.

dulatot véve azt mondta, hogy ő ugyan személy szerint nem is érti a személyi elven alapuló kisebbségi autonómia lényegét, de azzal egyetért, hogy a magyarság maga mondja meg, mivel elégedett, mivel nem, s ígéretet tett arra, hogy tárgyalni fog a VMDK vezetésével a problémákról.³⁹

3. SZERB DEMARCHE-OK, PROVOKÁCIÓK, ÁLTALÁNOS MOZGÓSÍTÁS (1991. JÚNIUS–AUGUSZTUS)

1991. június 25-én Szlovénia és Horvátország kikiáltotta függetlenségét,⁴⁰ kiváltva ezzel a szerb ellenőrzés alatt álló Jugoszláv Néphadsereg konfliktusba történő beavatkozását. A szlovéniai harcok tíz nap alatt befejeződtek, Horvátországban viszont radikalizálódott a helyzet. Miután a horvátországi szerb kisebbség kikiáltotta a többségében szerbek lakta területeken az ún. Krajinai Szerb Köztársaság függetlenségét, súlyos harcok bontakoztak ki a horvát rendőrség, a horvát nemzeti gárda,⁴¹ illetve a szerb szabadcsapatok és a szövetségi hadsereg között.

A válság kulminálódásakor, 1991. június 27-én Szokai Imre bekérte az amerikai, a német, az osztrák és az olasz nagyköveteket, majd közölte a történésekkel kapcsolatban a magyar kormány hivatalos álláspontját, s azt is egyértelműsítette, hogy Magyarország tiszteletben tartja Jugoszlávia területi integritását, ugyanakkor abban is érdekelt, hogy a tagköztársaságban élő magyar nemzeti kisebbség helyzetét, jogait, intézményeit a történések ne érintsék hátrányosan.⁴²

1991. július 10-én Katona Tamás⁴³ külügyi államtitkár Rudi Sova jugoszláv nagykövettel találkozott. A jugoszláv nagykövet a válsággal kapcsolatos magyar nyilatkozatok, újsághírek és egyéb felvetések miatt kérte a látogatást. A nagykövet elsőként Antall József⁴⁴ miniszterelnöknek azt a kijelentését idézte, miszerint a trianoni béke-

³⁹ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 35. doboz, 11426/48, Ágoston (VMDK) – Milosevics megbeszélése.

⁴⁰ A két állam függetlenségét elsőként 1991 decemberében Izland ismerte el. Magyarország az európai államok zömével egyetemben 1992. január 15-én tette ezt meg.

⁴¹ A Horvát Nemzeti Gárdát 1991. április 20-án a horvát belügyminisztérium keretén belül állították fel, mintegy 60 ezer tagja volt. 1991. november 3-án Horvát Hadseregbe keresztelték át.

⁴² MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 36. doboz, 1991-10-14, Amerikai, osztrák, olasz, német nagykövetelek beérteése.

⁴³ Katona Tamás (Budapest, 1932. február 2. – Budapest, 2013. június 28.) történész, író, műfordító. 1990. május 24. és 1992. június 19. között a Külügyminisztérium politikai államtitkára, majd 1994-ig Miniszterelnöki Hivatal sajtóügyekért felelős államtitkára volt.

⁴⁴ Antall József (Pestújhely, 1932. április 8. – Budapest, 1993. december 12.) magyar könyvtáros, történész, 1990. május 23. és 1993. december 12. között a harmadik Magyar Köztársaság miniszterelnöke.

szerződés nem Magyarország és Szerbia, hanem Magyarország és Jugoszlávia közötti határokat jelölte ki, ezután Marinovich Endrének⁴⁵ azt a nyilatkozatát vonta kérdőre, miszerint a trianoni és a párizsi békeszerződések értelmében Vajdaság nem tekinthető Szerbia részének.⁴⁶ A nagykövet jelezte, hogy Belgrád ezeket a kijelentéseket a határrevízió nyitányaként értékelte. Támadta Jeszenszky Géza⁴⁷ július 9-i nyilatkozatát is, melyben a magyar külügyminiszter Vajdaság autonómiájának a rendezéséről beszélt. Sova azt az MDF-tagság nevében megjelent nyilatkozatot is élesen bírálta, amely önrendelkezést és területi autonómiát követelt a Vajdaságnak, s nemzetközi konferencia összehívását sürgetve a szomszédos országok számára is jogot kért a jugoszláviai helyzet alakításában. A nagykövet szóvá tette azt is, hogy a Magyar Televízió miért számolt be a baranyai Kórógy és Haraszi magyar falvak elleni támadásokról, majd ezeket az eseteket kormánya nevében rémhírterjesztésnek minősítette, s erőteljesen cáfolta.

Katona válaszában közölte, hogy a magyar fél a jugoszláv válság békés rendezésében volt érdekelt. Magyarországnak nem volt érdeke Jugoszlávia nemzetiállamokra történő szétesése. A Vajdaság hovatartozására vonatkozó, Trianont és Párizst⁴⁸ említő kijelentések mögött nem húzódott meg revíziós szándék, azok csupán a tények rögzítését, a bonyolult helyzet megvilágítását szolgálták. Katona válaszában arra is utalt, hogy az Eszék környéki harcok és a hírek bizonytalansága miatt kérték a két falu esetében a jugoszláv fél hivatalos válaszát, megköszönte a nagykövetnek az ezzel kapcsolatos tájékoztatását, majd közölte, hogy a magyar hírközlő szervek és a magán-személyek nyilatkozataiért a kormány nem tud felelősséget vállalni. Végezetül nyomatékosította, hogy kormánya nem foglalkozott a határrevízió gondolatával, a moz-

⁴⁵ Marinovich Endre (Budapest, 1940. július 10. –) Antall József tanítványa, 1991 és 1994 között címzetes államtitkári rangban az Antall-, majd a Boross-kormány miniszterelnökségi kabinetfőnöke, 1994-től a Külkereskedelmi Főiskola tanára, majd tanszékvezetője. 2001 és 2006 között a BGF Külkereskedelmi Főiskola Kar főigazgatója volt.

⁴⁶ ANTALL József: Tiszteletben tartjuk Helsinkit. *Népszabadság*, 1991. július 9. 1. – Antall kijelentése nem fenyegetés. *Népszabadság*, 1991. július 9. 2. – A Külügyi Bizottság a jugoszláviai helyzetről. Állásfoglalás-vita egyezség nélkül. *Népszabadság*, 1991. július 9. 2. – Az Újvidéki Rádió kommentárja Antall kormányfő kijelentéséről. A legtöbb bajt a vajdasági magyarságnak okozhatja. *Népszabadság*, 1991. július 9. 2. – Nem elég a tűzoltás, politikai megoldás szükséges. Magyar álláspont a jugoszláv válságról. *Népszava*, 1991. július 10. 3. – JESZENSZKY Géza: A magyar álláspont régóta következetes. *Magyar Nemzet*, 1991. július 10. 2. – Magyarország Jugoszláviáról. A kisebbségek kérdését átfogóan kell megoldani. Jeszenszky Géza sajtótájékoztatója. Mit mond Antall kabinetfőnöke a miniszterelnök kijelentéséről. Horn Gyula szerint tartózkodni kell a kétértelmű megnyilatkozásoktól. *Magyar Szó*, 1991. július 10. 3.

⁴⁷ Jeszenszky Géza (Budapest, 1941. november 10. –) történész, egyetemi tanár. 1990 és 1994 között Magyarország külügyminisztere, 1998 és 2002 között washingtoni, majd 2011 és 2014 között norvégiai és izlandi nagykövet.

⁴⁸ Utalás az 1920-as trianoni és az 1947-es párizsi békeszerződésekre.

gósítást és a határmenti erők megerősítését nem rendelték el, ugyanakkor azt is jelezte, hogy Magyarország nem örült annak, hogy a Jugoszláv Néphadsereg a válság megoldásában kijelentette szerepvállalási szándékát.⁴⁹

Egy héttel később viszont már Katona hívatta be Sovát. A feszült hangú megbeszélésre azt követően került sor, hogy Belgrád menetközben direkt és indirekt csatornákon is vádak özönét zúdította Magyarországra. A két ország között lényegében sajtóháború robbant ki azután, hogy a szerb médiában magyar politikusokat sértegető közlemények jelentek meg, amelyeket a sajtókommentárok félreérthetően, esetenként durva hangvételrel, torzítva ismertettek. Katona egyértelművé tette, hogy kormánya sosem vonta kétségbe Jugoszlávia külső és belső határait, s a kérdésbe a jövőben sem kíván beleszólni, éppen ezért teljeséggel érthetetlennek tartja a jugoszláv fél ezzel ellentétes állításait. Azt is nyomatékosította, hogy Magyarország a magyarlakta településekkel kapcsolatban kizárólag olyan információkat kért, amelyeket fordított helyzetben készséggel bocsájtott volna a szomszédos állam rendelkezésre. A magyar álláspont szerint a jugoszláv félnek elsősorban azt kellett volna méltányolnia, hogy a kialakult problémákra Magyarország kétoldalú alapon, s nem a jugoszláv tagköztársaságokkal fenntartott kapcsolatainak a keretei között, vagy nemzetközi fórumokon kereste a megoldást. Ezért továbbra is hivatalos magyarázatot vártak arra, hogy miért maradtak válasz nélkül az Eszék környéki magyar falvak ügyében feltett kérdéseik.

Katona ezt követően amiatt tiltakozott, hogy a Szövetségi Külügyi Titkárság július 12-én démarche-ot intézett a belgrádi magyar ideiglenes ügyvivőhöz. Az államtitkár arra figyelmeztetett, hogy a jugoszláv fél ilyen fellépései és a Magyarország ellen kibontakozott sajtókampány a kétoldalú kapcsolatok megromlásához vezethet. A magyar fél mindezt egyelőre a nyilvánosság bevonása nélkül, kétoldalú kapcsolatok keretében szerette volna megoldani. Ehhez viszont az is kellett, hogy a másik fél is felülvizsgálja álláspontját.

Sova válaszában újra célzást tett Antallnak a békeszerződésekkel kapcsolatos kijelentéseire, amire Katona úgy reagált, hogy a magyar miniszterelnök sosem hivatkozott a történelmi jogokra, a kormány azt nem is tartja a külpolitikája elemének, már csak azért sem, mert felfogása szerint nem a nemzetállamok jelentik a jövőt, hanem az egységesülő Európa. Katona azt is jelezte, hogy kormánya azt szeretné, ha Vajdaság a jövőben visszakapná autonómiáját, amit Koszovó miatt veszített el. A nagykövet erre úgy reagált, hogy Belgrád részéről ez elfogadhatatlan, ugyanakkor

⁴⁹ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 35. doboz, 00426/28, Rudi Sova jugoszláv nagykövet látogatása.

felajánlotta, hogy központjának javasolni fogja majd egy nagykövetinél magasabb szintű kétoldalú kapcsolatfelvételt.⁵⁰

A szerb provokációk folytatódtak. Július utolsó napjaiban a szerb parlamentben már olyan napirenden kívüli kezdeményezés vetődött fel, amely arra irányult, hogy Magyarországot, Ausztriát és Németországot rekesszék ki azokról a nemzetközi tárgyalásokról, amelyek Jugoszlávia jövőjéről folynak.⁵¹

Augusztus elején megkezdődött a magyarlakta településeken a tartalékosok erőteljes behívása, a VMDK ellen pedig rágalomkampány vette kezdetét. A szerb sajtó célzatosan félremagyarázta a magyar nemzetiségű tartalékosok behívásával kapcsolatos tiltakozásokat, azokat a rendszer elleni uszításként, dezertálásra való felszólításként állította be. A magyar külügy arról is értesült, hogy a magyar szülőknél Temerinben hallgatólagos megállapodás jött létre, hogy fiaik nem tesznek eleget a behívásoknak, elbujdosnak, s helyettük a szülők a rokonsággal együtt fognak tiltakozni a behívások ellen. Ezzel kapcsolatban a külügyminisztérium úgy vélte, hogy ennek bekövetkezése esetében a szerb hatalom mindezzel a VMDK-t és annak vezetését fogja megvádolni, de egyben Magyarországot nevezik majd meg ötletgazdaként.⁵²

4. ANTALL JÓZSEF ÉS A VAJDASÁGI MAGYAROK (1991. SZEPTEMBER–OKTÓBER)

Hosszas előkészületek és egyeztetések után, 1991. szeptember 3-án Antall József miniszterelnök Szabadkán találkozott Ante Marković⁵³ jugoszláv szövetségi kormányfővel. A két kormányfő mintegy kétórás négyszemközti megbeszélést tartott a szabadkai városházán, míg kíséretük külön tárgyalásokat folytatott, majd a két fél plenáris ülésen vett részt. A tárgyalások fókuszában a jugoszláv belpolitikai helyzet,

⁵⁰ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 34. doboz, 00767/, 1991-07-22, Rudi Sova bekérése.

⁵¹ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 35. doboz, 00426/67, 1991-08-06, Szerb parlamenti képviselők kezdeményezése Magyarország, Ausztria és Németország kirekesztésére a nemzetközi megbeszélésekből.

⁵² MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 37. doboz, 00828/+, 1991-08-29, Ágoston András VMDK elnök elleni támadások.

⁵³ Ante Marković (Konjic, 1924. november 25. – Zágráb, 2001. november 28.) a második világháborúban a partizán ellenállás tagja volt. 1954-ben Zágrábban mérnöki oklevelet szerzett. 1961 és 1984 között a Rade Končar jugoszláv elektronikai mamutvállalat vezérigazgatója volt. 1989. március 16-tól 1991. december 20-ig a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (utolsó) miniszterelnöke volt. Hatalomra kerülése konszolidálta az ország gazdasági nehézségeit, s erőteljesen közeleltette azt az Európai Közösséghez, a nacionalizmus előretörésével azonban 1990-től fokozatosan elszigetelődött, majd Milošević hívei lényegében megbuktatták.

az ország gazdasági állapota, a baranyai harcok, s ezzel összefüggésben a Magyarországra menekültek kérdése és a magyar kisebbség helyzete állt.

Antall a tárgyalások kezdetén nyomatékosította, látogatásával azt kívánta demonstrálni, hogy az elmúlt hónapokban történtek ellenére Magyarország és Jugoszlávia közötti jószomszédi viszony Magyarország alapérdeke, már csak azért is, mert három tagköztársasággal volt határos, s mindháromban élt magyar kisebbség. Éppen ezért volt kénytelen elutasítani minden olyan vádat, állítást, amelyek arról szóltak, hogy Magyarország ezt a jószomszédi viszonyt meg akarja bontani. A magyar miniszterelnök azt is elmondta, hogy Helsinki⁵⁴ és a Párizsi charta⁵⁵ szellemében szó sem lehet a határok erőszakos megváltoztatásáról. A magyar miniszterelnök ugyanakkor aláhúzta, hogy kormánya a kisebbségek esetében támogatja a személyi autonómia érvényesülését. A magyar tartalékosok aránytalan behívására kitérve arra utalt, hogy Magyarország nem szeretné, ha bármilyen nemzetiségi konfliktus miatt feszültségek keletkeznének a két ország viszonyában, ezért arra kérte tárgyalópartnerét, hogy a délszláv népek konfliktusába lehetőleg minél kevesebb magyart vonjanak be. Antall a tárgyalásokon a magyar légtér sorozatos megsértését is szóvá tette, ahogyan a szerb média Magyarországgal kapcsolatos hírszerkesztési politikáját is. Végezetül a magyar miniszterelnök Vajdaság autonómiájának a kérdésére tért ki: „Ezért tartanám nagyon fontosnak, ha itt a Vajdaságban, ahol egymás mellett élnek a népcsoportok, valóban még óvatosabbak és körültekintőbbek legyünk és visszaállítva e terület autonómiáját minden értelemben, az előbb említett személyi autonómiát, települési autonómiát, valóban egy »Svájccá« kellene tenni. Mert a magyarok itt akarnak élni, és mi, már sokszor elmondtam, tartjuk magunkat a nemzetközi szerződésekhöz.”⁵⁶

A tárgyalások után Antall József a szabadkai katolikus püspöki rezidencián Péntes János⁵⁷ katolikus püspökkel és Hodosy Imre⁵⁸ református püspökkel, majd a VMDK küldöttségével találkozott.⁵⁹

⁵⁴ Az EBEÉ Helsinkiben megtartott konferenciáján 1975. augusztus 1-jén aláírt politikai kötelezettségvállalásokat tartalmazó egyezmény, amely többek között kimondta a határok sérthetlenségét.

⁵⁵ Az 1990 novemberében az EBEÉ csúcstalálkozóján elfogadott Párizsi Charta aláírói a demokrácia, a jogállamiság, az emberi és kisebbségi jogok, a politikai pluralizmus melletti elkötelezettségüket erősítették meg.

⁵⁶ MNL OL XIX-A150-j, 45. doboz, B. sorozat, külügyek 1990–1991, 1. Antall József és Ante Markovics négyesemközi megbeszélése 1991. szeptember 3.

⁵⁷ Péntes János (Bajmok, 1943. augusztus 10. –) 1976 és 1989 között Horgoson volt plébános, 1989. április 25-től Szabadka püspöke.

⁵⁸ Hodosy Imre (Magyarittabé, 1919. február 27. – 1996. július 2.) 1992 és 1996 között a Jugoszláviai Református Keresztyén Egyház püspöke volt.

⁵⁹ MNL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 33. doboz, 00422/1, 1991-09-09, Antall József miniszterelnök 1991. szeptember 3-i jugoszláviai munkalátogatásáról.

A VMDK vezetőivel folytatott megbeszélések értelmében szeptember 17-én Antall Lord Carringtonnak,⁶⁰ a hágai békekonferencia elnökének írt levelet, melyben „a jugoszláviai válság kiterjedése miatt aggódó egész magyar közvélemény, kormányom, valamint a magam nevében kérem Excellenciádat, hogy vitathatatlan nemzetközi tekintélyét latba vetve, segítse elő, hogy a második legnagyobb jugoszláviai kisebbség, a magyarság is képviseltethesse magát a békekonferencián. A magyar kormánynak mindig is az volt az álláspontja, hogy a jugoszláv válság tartós megoldása csak békés eszközökkel, tárgyalásos úton, az összes érintett fél érdekeinek figyelembevételével és bevonásával érhető el. Kormányom a kezdetektől fogva ameltett szállt síkra, hogy a konfliktusban közvetlenül érintett délszláv nemzeteken kívül a rendezési folyamatba be kell vonni a nemzeti kisebbségeket is, elkerülve azokat a történelmi mulasztásokat, mikor nagy lélekszámú népcsoportok sorsáról megkérdezésük, véleményük ismerete nélkül döntöttek. Meggyőződésem, hogy a térségünkben élő nemzeti kisebbségek helyzetének rendezése, az autonómiájukat szavatoló törvényes feltételek és nemzetközi garanciák biztosítása nélkül nem teremthető meg a valamennyiünk által szükségesnek tartott stabilitás.”⁶¹

Három nappal később, szeptember 20-án a Miniszterelnöki Hivatal Határon Túli Magyarok titkárságának a meghívására Ágoston vezetésével Budapestre érkezett a VMDK küldöttsége, ahol Entz Géza⁶² államtitkárral, Jeszenszky Géza külügyminiszterrel és Antall József miniszterelnökkel találkoztak. Ekkor Ágoston arról tájékoztatta vendéglátóit, hogy Szerbiában fokozódott az amúgy is fokozatos magyarellenes kampány, s a folyamatosan foganatosított diszkriminatív intézkedések következtében a magyarok tömegei immáron egyenesen a fizikai megsemmisüléstől féltek. Továbbra is tartott a magyaroknak a számarányuktól nagyobb katonai behívásától, sőt ekkor már a magyarokat kiképzés nélkül, azonnal a frontra vezényelték. A magyarság békés tüntetéseit a hatalom igyekezett megzavarni, majd a béketüntetések miatt a magyarok egészét hazaárulónak kiáltották ki. A VMDK szerint ekkor különösen fontos volt az, hogy képviselői is jelen lehessenek az 1991. szeptember 7-én kezdődött hágai jugoszláviai békekonferencián, már csak azért is, hogy a nagyhatalmakban egyáltalán tudatosodjon, hogy létezik a vajdasági magyarság. A meg-

⁶⁰ Peter Alexander Rupert Carrington (Chelsea, 1919. június 6. – London, 2018. július 9.) 1984 és 1988 között a NATO főtitkára, 1991-ben a jugoszláv válsággal kapcsolatos diplomáciai tárgyalások vezetője, a hágai békekonferencia elnöke volt.

⁶¹ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 33. doboz, 00426/118, Antall József miniszterelnök levele Lord A. R. Carringtonhoz, a hágai békekonferencia elnökéhez.

⁶² Entz Géza (Kolozsvár, 1949. május 24. –) művészettörténész, topográfus. 1989 és 1990 között a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi titkárságon dolgozott. 1990 és 1992 között a Miniszterelnöki Hivatal Politikai államtitkára, 1992 és 1994 között címzetes államtitkár, a Határon Túli Magyarok Hivatalának az elnöke volt.

beszéléseken szó esett egy ún. Fehér könyv összeállításáról is, amely a vajdasági magyarsággal szembeni kollektív elnyomatást, illetve a baranyai eseményeket mutatta volna be.⁶³

Carrington szeptember 27-én reagált Antall levelére, s elsősorban holland fellépésre azt a döntést hozta, hogy a hágai konferencia két alelnökét bízta meg a jugoszláviai kisebbségek képviselőinek a meghallgatásával. A kulisszák mögött azt is mérlegelték, hogy a munkacsoportokban is lehetővé tegyék a kisebbségek – elsősorban a vajdasági magyarok és a koszovói albánok – felszólalását. Ezt a szerb fél azzal vétőzta meg, hogy amennyiben az megtörténne, úgy ők hagyják ott a konferenciát.⁶⁴

Az ekkor már egyértelműen szerb érdekeket képviselő, formálisan még egységes jugoszláv külügyminisztérium 1991. október 18-án behívatta a magyar nagykövetet. Ennek apropója az volt, hogy az EBEÉ-folyamatban résztvevő országok körében Magyarország állítólag egy olyan, a jugoszláv politikai és etnikai konfliktust taglaló dokumentumot hozott nyilvánosságra, amelynek vallási, gazdasági-társadalmi, fejlettségi, etnikai különbségekkel kapcsolatos megállapításai miatt a jugoszláv kormány tiltakozott. Milan Vereš külügyminiszter-helyettes újabb éles hangú demarsban közölte Őszi István nagykövettel, hogy ez a dokumentum Belgrád számára elfogadhatatlan, s azt egyenesen a magyar területi követelésekkel azonosította. Vereš azt is hozzátette, hogy ezzel Magyarország célja az volt, hogy az EBEÉ-folyamatban részt vevő országokat részrehajló magyarázatra bírja, s azzal is megvádolta Magyarországot, hogy továbbra is fegyvereket szállít Horvátországba. Csakhogy, miután a magyar nagykövet követelte az ezzel kapcsolatos dokumentumok átadását, kiderült, hogy ilyen hivatalos iratok lényegében nem is léteztek. Őszi nagykövet ezután határozottan visszautasította az esetleges újabb fegyverszállításra vonatkozó vádakot, majd kijelentette, hogy Belgrád Magyarország ellen ekkor már jó ideje tényekkel és dokumentumokkal nem alátámasztható kampányt folytatott, s ebben a helyzetben kormányának egyre nehezebb lesz az eddigi nagyvonalú magatartását megtartani.⁶⁵

Az egyre inkább elmérgesedő jugoszláv polgárháború és a magyar–szerb viszály kulminálódása vezetett el oda, hogy október 26-án Antall George Bush⁶⁶ amerikai elnököt kereste meg. A magyar kormányfő hosszú levelében ismertette a jugoszláv

⁶³ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 33. doboz, 001798/3, a VMDK küldöttségének látogatása.

⁶⁴ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 36. doboz, 00426/182, Kisebbségek meghallgatása a hágai békekonferencián.

⁶⁵ MNL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 34. doboz, 002726, Jugoszláv tiltakozás a magyar nemzetközi tevékenység miatt.

⁶⁶ George H. W. Bush (Milton, 1924. június 12. – Houston, 2018. november 30.) 1989. január 20. és 1993. január 20. között az Amerikai Egyesült Államok 41. elnöke volt.

válsággal kapcsolatos meglátásait, Magyarország helyzetét, s annak a veszélyére is figyelmeztetett, hogy a harci cselekmények kiterjedhetnek Koszovóra, Macedóniára és Bosznia-Hercegovinára is. A magyar kormányfő megítélése szerint a fejlemények ilyen alakulása miatt Jugoszlávia egyben maradása szinte lehetetlen volt. A magyar kormány a tagköztársaságok esetleges elismerését az Európai Közösség és más államok döntéseivel fogja összehangolni. A kisebbségi kérdéssel kapcsolatban arra hívta fel a figyelmet, hogy a jugoszláviai válság meggyőző bizonyítéka annak, hogy a nemzeti kisebbségek helyzetének rendezetlensége súlyos veszélyeket jelent Európa stabilitására. Ezért Magyarország azt szorgalmazza, hogy az EBEÉ keretében a nemzetközi közösség a helyszínen vizsgálja meg az emberi és kisebbségi jogi helyzet alakulását. Ugyancsak kérte, hogy mielőbb dolgozzák ki a kisebbségvédelmet szavatoló nemzetközi garanciákat és e jogok érvényesülését ellenőrző nemzetközi mechanizmusokat. Végül azt szorgalmazta, hogy a nemzetek közössége határozottan ítélje el a népesség etnikai összetételének erőszakkal és az azzal való fenyegetéssel történő megváltoztatását.⁶⁷

5. A NEMZETKÖZI INGERKÜSZÖB ÁTTÖRÉSE (1991. OKTÓBER–DECEMBER)

Két nappal később, október 28-án Vladislav Jovanović⁶⁸ szerb külügyminiszter látogatott Budapestre. Jovanović a jugoszláv válsággal kapcsolatban a szerb vezetés álláspontját fejtette ki. Vagyis: a háború a horvátok elszakadási törekvései miatt tört ki, abba Szerbiát, amely tagköztársaság számára csak Jugoszlávia fennmaradása fogadható el, lényegében belekényszerítették. A kisebbségek helyzetére rátérve egyenesen azzal a felvetéssel kezdett, hogy elzárkózik a kisebbségek által lakott területeken nemzetközi ellenőrzés mellett megtartandó esetleges népszavazásnak még a gondolatától is. Szerbia Magyarországtól a délszláv válsággal kapcsolatban semleges magatartást várt el, de Belgrádban úgy látták, hogy Magyarország az adott helyzetben nem volt pártatlan. A szerb külügyminiszter a két ország közötti viszonyrendszer javítását különösen fontosnak tartotta, s erre számos lehetőséget is felvázolt. Jeszenszky a vajdasági magyarság gondjaival kapcsolatban először Radovan Božo-

⁶⁷ MNL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 36. doboz, 00426/190, 1991-10-24, Miniszterelnöki levéltervezet Bush elnökhöz.

⁶⁸ Vladislav Jovanović (Žitin Potok, 1933. június 9. –) 1991. július 31. és 1992. július 14., majd 1992. szeptember 30. és 1993. március 4. között szerb külügyminiszter, 1993. március 4. és 1995. augusztus 15. között a Jugoszláv Szövetségi Köztársaság külügyminisztere volt.

vić⁶⁹ vajdasági kormányfőnek Magyarországgal és a magyar vezetőkkel kapcsolatos sorozatos kijelentéseit, megnyilvánulásait tette szóvá. A magyar külügyminiszter ezután kitért a magyarok kulturális-oktatási intézményrendszerének korlátozására, a munkahelyi elbocsátásokra, a mozgósításra, aminek következtében addig mintegy 20 ezer magyar menekült el, s elhagyott házaikba szerbek költöztek be, ami pedig már a térség etnikai arányait is veszélyeztette. Jeszenszky arra is kérte a szerb vezetést, hogy a magyarokat ne vessék be a harcokba, a Magyarországon felvételt nyert vajdasági diákokat mentsék fel a katonai szolgálat alól, s biztosítsák a fegyveres szolgálat megtagadásának a lehetőségét mindazoknak, akik a lelkiismeretükre hivatkozva kérik azt. Annak a magyar meglátásnak is hangot adott, hogy a meglévő problémákra a szerb politikai elitnek és a vajdasági magyarság képviselőinek kellene politikai párbeszéd útján megoldást találnia. Jovanović válaszában megtagadta a sorozással kapcsolatos kéréseket, azt állította, hogy szó sem volt a magyarok aránytalanul nagy mozgósításáról. Szerinte a vajdasági magyarok a magyarországi tömegtájékoztatási eszközök által keltett tömegpszichózis következtében menekültek el. Minden, a kultúrával és az oktatással kapcsolatos korlátozást negligált, majd hozzátette, ha voltak is esetleges hiányosságok, azok kizárólag az anyagi források szűkösségéből fakadtak. Végezetül azt mondta, hogy a magyar kisebbségek közül a vajdasági magyarok helyzete volt a legjobb, ezért nincs is helye a Szerbiában élő magyarokkal kapcsolatos panaszoknak, majd végül fenyegető hangnemre váltva kijelentette, hogy „nem lehet tolerálni a kisebbségek dezintegrációra és szeparatizmusra irányuló törekvéseit, a kisebbségeknek igenis lojalitást kell tanúsítaniuk az ország iránt, amelyben élnek, s ilyen értelemben Ágoston András hibát követett el.”⁷⁰

Pár héttel később Dojčilo Maslovarić nemzeti ügyekért felelős szerb miniszterhelyettes Őszi nagykövettel folytatott alkalmi beszélgetés keretén belül élesen bírálta a magyar kormány Szerbia-politikáját. Felhozta a Kalasnyikov-ügyet, a magyar politikusok nyilatkozatait barátságtalannak tartotta, azzal vádolta a kormányt, hogy az a vajdasági magyarságot felbujtotta a szerb vezetés ellen. Támadta a magyar médiát, amely állítása szerint szerbellenes propagandát fejtett ki, majd azzal vádolta meg Magyarországot, hogy területén „horvát terroristákat képeznek ki.” Őszi ezután Maslovarićot szembesítette a Szerbiának tett magyar gesztusokról a közlekedésben, a szállításban, a hírközlésben, majd részletesen beszámolt neki a szerb menekültek

⁶⁹ Radovan Božović (Šipačno, 1953. január 13. –) Szabadkán szerzett közgazdász oklevelet, 1981-ben Belgrádban doktorált. 1991-ben vajdasági kormányfő, majd 1991. december 23-tól 1993. február 10-ig szerb miniszterelnök. Politikai pályafutása során erőteljes kirohanásokat intézett a magyarok és a magyar politikusok ellen.

⁷⁰ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 33. doboz, 002410/8, Jelentés a Kormánynak Vladiszlav Jovanovics szerb külügyminiszterrel folytatott tárgyalásról.

érdekében tett magyar erőfeszítésekről. Már ekkor egyértelművé vált, hogy a miniszterhelyettes hiányos és egyoldalú információkkal bírt a kétoldalú kapcsolatokról. A magyar diplomata válasza után sem volt hajlandó változtatni az álláspontján, sőt miután a belpolitikára terelődött a szó, Maslovarić helyeselte Ante Marković szövetségi kormányfő⁷¹ és Budimir Lončar⁷² szövetségi külügyminiszter távozását, mindkettejüket a Nyugat bábjának minősítette, akiknek – állítása szerint – a célja Jugoszlávia felszámolása volt. Kirohanását azzal zárta, hogy márpedig Jugoszlávia, lényegében Nagy-Szerbia, az USA és Nyugat-Európa ellenkezése, a német hegemonista törekvések dacára rövidesen újjá fog születni, s az magába fogja foglalni az akkori Szerbia egészét, Bosznia-Hercegovinát, Montenegrót, Macedóniát és Horvátország egyes területeit is.⁷³

Ezzel párhuzamosan újabb, ezúttal általános támadás érte a vajdasági magyarság egyetlen napilapját, a *Magyar Szót*. A Milošević-féle Szerb Szocialista Párt és a šešelji Szerb Radikális Párt⁷⁴ a néhány kisebb párttal együtt Szabadkán tartott közös sajtótájékoztatóján a napilapot hazaárulónak kiáltotta ki, azt állítva, hogy a lap annak ellenére beszélt a magyar nép nevében, hogy „a szerb nép a két világháborút követően már kétszer is megbocsájtott a magyar vezetésnek a Szerbia elleni gáztetteiért.” Ezzel párhuzamosan a Milošević jobbkezének számító Radovan Bozović vezette Vajdasági Kormány azzal bízta meg a Tartományi Tájékoztatási Titkárságot, hogy készítsen egy elemzést a lap szerkesztéspolitikájáról, majd tegyen konkrét határozati javaslatokat a Tartományi Képviselőház által meghatározott szerkesztéspolitikát figyelmen kívül hagyó tájékoztatási eszközök elleni szankciókra. Ez az elemzés rövidesen el is készült, s a *Magyar Szónak* azt róttá fel, hogy a lap túldimenzionálta a nemzeti kisebbségi kérdést, szerbellenes írásokat közölt, a hadsereg elleni bojkottra szólított fel, s tényként kezelte a vajdasági magyarok veszélyeztetettségét. Erre hivatkozva a döntéshozók nem fogadták el a *Magyar Szó* addigi megbízott főszerkesztőjének,

⁷¹ Ante Marković 1991. október 7-én Zágrábban találkozott Tudman horvát elnökkel és Stjepan Mesićtel, a jugoszláv elnöki testület elnökével. A találkozó résztvevői ellen a Jugoszláv Néphadsereg célzott rakétatámadást intézett. A merényletet túlélve, 1991. december 19-én sajtótájékoztatón mondott le.

⁷² Budimir Lončar (Zára, 1924. április 1. –) jugoszláv karrierdiplomata. Indonéziában, Németországban és az Egyesült Államokban szolgált. 1987. december 31-től 1991. december 12-ig a Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság (utolsó) külügyminisztere volt.

⁷³ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 34. doboz, 00767/10, Beszélgetés Dojcsilo Maszlovarovics miniszterhelyetessel.

⁷⁴ A Szerb Radikális Párt 1991-ben a Népi Radikális Párt és a Szerb Megújódási Mozgalomból kivált Csetnik Mozgalom egyesülésével alakult meg. Elnöke a mai napig Vojislav Šešelj. A szélsőjobboldali párt ideológiai alapját Nagy-Szerbia megteremtése adja. 1992-ben rövid ideig, majd 1997 és 2000 között kormánypárt volt.

Kubát Jánosnak⁷⁵ a pályázatát, s helyette ideiglenes jelleggel a Szerb Szocialista Párt magyar szatellitpártjának, a Magyarok Hazájukért, Szerbiáért és Jugoszláviáért nevű egyesületnek az alelnökét, a magyarul gyengén beszélő Maróti Miklóst, a Forum igazgatóját javasolták a lap élére. Csakhogy a *Magyar Szó* dolgozói november 5-én 129:0 arányban elvetették ezt a javaslatot. Maróti hajthatatlan maradt, s a szerkesztőségnek azzal érvelt, hogy tudomásul kell venniük, hogy Szerbiában, illetve a Vajdaságban fokozott volt a Magyarország- és magyarelles hangulat. Amennyiben ő nem vállalja el ezt a megbízást, akkor a hatalom egy tőle is elfogadhatatlanabb személyt nevez majd ki a lap élére.⁷⁶

December 2-án Jeszenszky Budapesten találkozott a VMDK küldöttségével. A komor hangulatú tárgyalások során a VMDK vezetői elmondták, hogy a szerb hatalom az ellenzék szélsőséges csoportjaival együttműködve tovább fokozta a politikai nyomásgyakorlást a vajdasági magyarokra. Milan Paroški⁷⁷ szélsőséges képviselő a magyar többségű észak-bácskai körzetben a szerb lakossággal szembeni „diszkrimináció” megszüntetését követelő törvényjavaslatot nyújtott be. Ennek értelmében Zentán, Adán, Csókán, Kanizsán és Törökkanizsán szavatolni kellett a szerbek egyenjogúságát. Ugyanekkor a Szerb Gárda⁷⁸ azzal a céllal, hogy a gárdistákat a feltételezett „északi fronton” használják fel, a hadsereggel kezdett tárgyalásokat az egyik laktnya átvételéről.⁷⁹ A VMDK vezetői azt is közölték, hogy a szerb hatalom erőszakkal törekedett a magyarok által lakott terület etnikai összetételének megváltoz-

⁷⁵ Kubát János 1991 és 1992 között volt a *Magyar Szó* főszerkesztője.

⁷⁶ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 37. doboz, 002898, A *Magyar Szó* elleni vádak a Vajdaságban. Ne változzon a mostani helyzet – A lap munkatársai támogatják a jelenlegi megbízott főszerkesztőt. *Magyar Szó*, 1991. november 6. 4.; Az „északi front”. Vlaovics József szerint a „a nacionalista VMDK befolyása alatt álló magyar nyelvű vajdasági tájékoztatási eszközök nyitották meg és Szerbia ellen uszítanak” – Botrány az MHSZJ sajtóértekezletén. *Magyar Szó*, 1991. november 7. 5.

⁷⁷ Milan Paroški (Turija, 1957. március 5. –) 1990 és 1992 között szerb parlamenti képviselő, 1993-ban a Szerb Csetnik Mozgalom vezetője volt. Az 1992-es szerbiai általános választásokon az általa vezetett Néppárt 147 963 szavazatot kapott.

⁷⁸ A Szerb Megújódási Mozgalomhoz köthető paramilitáris Szerb Gárda 1991 és 1992 között létezett. Mintegy harmincezer harcost számlált, parancsnoka Đorđe „Giška” Božović volt. Csapatait a horvátországi harcokban vetették be.

⁷⁹ „A JNH-t dilettánsok vezetik.” Szervezik a zsoldosokat? Brovet elárulta a szlovén népet is. Milan Paroški képviselő és „Dragan kapitány” bemutatkozása Zentán. *Magyar Szó*, 1991. november 2. 6. – A honvédelmi koncepció kudarca. Alapot létesítettek a háborús rokkantak anyagi támogatására. Milan Paroški képviselő és „Dragan kapitány” Zentán. *Magyar Szó*, 1991. november 8. 3. – Diszkrimináció ellenes törvény?! *Magyar Szó*, 1991. november 27, 4. – A szerbek jogainak védelmére. Szerbia Képviselőháza elfogadta Milan Paroški Macedóniára és a vajdasági magyar többségű községekre vonatkozó javaslatának megvitatását. *Magyar Szó*, 1991. november 28., 29., 30. 4. – Háborúellenes hangulat a Tisza-vidéken. Háborogni szabad, ellenszegülni nem. A zentai és az adai béke-megmozdulások epilógusa. *Magyar Szó*, Tiszavidék melléklet, 1991. november 15. 1.

tatására, aminek következtében addig már több mint 25 ezer magyar menekült el a Vajdaságból, és százezrek vártak útra készen becsomagolt bőröndökkel. A szerbek által megszállt Baranyában a helyi hatóságok megtiltották a mozgósítást megtagadó horvátok és magyarok visszatérését, a házaikba szerbeket telepítettek be. A VMDK határozottan kérte a magyar kormányt, hogy a vajdasági magyarokra nehezedő nyomás ellensúlyozásaként adjon ki egy elítélő nyilatkozatot. Ezután a megbeszélések fókuszába a Jugoszlávia-Konferencia került. A VMDK szerint azon a vajdasági magyarok ügyét is napirendre kellett volna venni.⁸⁰

Ugyanaznap Katona Tamás bekérte Rudi Sova nagykövetet. Közölte vele, hogy 4,5 kilométerre a határtól, magyar területen egy jugoszláv légvédelmi rakéta csapódott be. Mivel a jugoszláv fél elzárkózott az ügy kivizsgálásától, ezért Magyarország kénytelen volt kifejezni neheztelését. Az ügyet nem kívánta nagydobra se verni, s ugyanezt várta el a másik féltől is, különös tekintettel az ott élő magyarság érdekeire. Katona Paroški fellépését is szóvá tette, s közölte a nagykövettel, hogy az minden nemzetközi normával és gyakorlattal ellenkezik. Sova mindezt egyéni kezdeményezéseként igyekezett elbagatellizálni, majd hosszas monológba bocsátkozott, amelynek az volt a lényege, hogy 1960-tól 1990-ig a Magyarországon élő kisebbségek intézményeit milyen módszerekkel építették le. Ezután Katona a szerb külügyminiszternek arra a szabadkai beszédére reflektált, amelyben Jovanović magyarországi horvát zsoldoskiképző központokat és menekülttáborokat emlegett. Katona elmondta, hogy Magyarország területén semmilyen kiképzőtábor nem létezett, annak a feltételezése is pusztán fantazmagória volt, a menekülttáborokra az események elfajulása miatt volt szükség, s azok fenntartása nagy anyagi terheket rótt az országra.⁸¹

Az iratok azt mutatják, hogy a vajdasági magyarok helyzete és kérdése lényegében a Paroški-féle törvénytervezet benyújtásának, valamint a Szerb Gárda zentai megjelenésének a híre után érte el a nemzetközi közvélemény ingerküszöbét. A Holland Külügyminisztérium december 11-én közölte a Hágai Magyar Nagykövetséggel, hogy információkat kérnek a Paroški-féle akcióval kapcsolatban, s jelezték, hogy a jövőben is szívesen veszik a magyar tájékoztatásokat az országban zajló eseményekről.⁸² A következő napon a Görög Külügyminisztérium Balkáni Osztálya azt közölte az athéni Magyar Nagykövetség tanácsosával, hogy kapcsolatait és befolyá-

⁸⁰ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 33. doboz, 001798/4, Megbeszélés a VMDK vezetőivel.

⁸¹ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 34. doboz, 00428/7, A jugoszláv követ bekérése.

⁸² MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 37. doboz, 00128/7, Holland érdeklődés a Paroški-féle törvényjavaslattal kapcsolatban.

sát felhasználva nyitott arra, hogy Belgrádban eljárjon a vajdasági magyarok nemzetiségi jogainak a védelmében.⁸³

December 14-én az EBEÉ küldöttsége látogatott Újvidékre, ahol a Vajdasági Kormány tagjaival találkozott. A megbeszéléseket kellemetlen incidens zavarta meg. Az EBEÉ ugyanis azt kérte, hogy a tárgyalásokat a sajtó képviselői nélkül tartsák meg, a szerb fél azonban, arra hivatkozva, hogy itt „demokrácia van, a sajtó mindent megírhat”, ezt elutasította. Miután a küldöttség érdeklődött, hogy miért csökken a Vajdaságban élő kisebbségek száma, végül a fogadó fél szólította fel azonnali távozásra a sajtó jelenlévő munkatársait. A delegáció ezután az újvidéki magyarság tagjaival találkozott, akik elmondták nekik, hogy a vajdasági magyarok attól tartanak, hogy a baranyai-szlavóniai helyzethez hasonlóan a Vajdaságban is olyan állapotok alakulhatnak ki, amelyek a magyarság tömeges menekülését eredményezhetik.⁸⁴

Három nappal később, december 17-én Lord Carrington képviselője a párizsi magyar nagykövettel hivatalosan is közölte, hogy arra utasította a Badinter⁸⁵ vezette öttagú döntőbírósgót, hogy az kezdje meg a vajdasági magyarok helyzetének vizsgálatát.⁸⁶

Két nap múlva a francia külügyminisztérium európai igazgatója kérte be a párizsi magyar nagykövetet. A megbeszélések fókuszában a jugoszláv utódállamok elismerése mellett a vajdasági magyarok kérdése állt. A francia külügyminisztérium európai igazgatója ezzel kapcsolatban azt közölte, hogy Párizsban szívesen fogadná ő is a VMDK küldöttségét, s örömeinek adott hangot, hogy a Badinter-féle döntőbírósgó foglalkozni fog a vajdasági magyarok ügyével is.⁸⁷

A helyzet nem nyugodott, sőt Szlovénia és Horvátország 1992. január 16-i hivatalos elismerése, majd a boszniai háború kitörése után a fordulatokban gazdag 1992-es év rövidesen újabb kihívások és megpróbáltatások elé állította a magyar külügyi döntéshozókat, de a vajdasági magyarságot is, akiket a szerb rendszer ekkor már túszként kezelte.

⁸³ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 37. doboz, 00128/6, Görög segítség felajánlása a jugoszláviai magyar kisebbség ügyében.

⁸⁴ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 36. doboz, 00436/241, EBEÉ tényfeltáró delegáció a Vajdaságban.

⁸⁵ Robert Badinter (Párizs, 1928. március 30. –) 1981 és 1986 között francia igazságügyi miniszter. 1991-ben az Európai Közösség által életre hívott Jugoszláv békekonferencia elnöklője volt.

⁸⁶ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 36. doboz, 00426/231, A vajdasági magyarság státusa.

⁸⁷ MNL OL XIX-J-1-j, SZ.T. V.M 1991. 34. doboz, 003224, Ágoston András párizsi látogatása.

ÖSSZEGZÉS

A jugoszláv válság kulminálódásával a magyar–szerb viszonyrendszer folyamatosan rosszabbodott, amiben lényeges, sőt döntő szerepet játszott a vajdasági magyarság helyzete és kérdése is. Belgrádnak a magyarkérdésben alkalmazott módszerei – a nyomásgyakorlás, a kisebbségi magyar intézmények elleni frontális támadás, a pszichológiai hadviselés és a jogkorlátozás különböző eszközei, a hivatalos magyar kormányt ért állandó provokációi – folyamatosan rontották a két ország közötti viszonyt.

Szerbia és Magyarország kapcsolatára terhelőleg hatottak a folyamatos sajtóháborúk, az állandósult magyarellenes kirohanások, a diplomáciai jegyzékváltások és tiltakozások, később az egyre inkább intoleránssá váló szerbiai közhangulat mellett a magyarok létszámfeletti besorozása a szerb érdekeket szolgáló Jugoszláv Néphadseregbe, valamint a vajdasági magyarok tömeges, mintegy 20–25 ezer fős első menekülthulláma, ami a történelmi Délvidék etnikai térszerkezetének újabb, erőszakos és radikális átalakulását hozta magával.

A magyar diplomáciai mozgásteret az is hátráltatta, hogy a válság kulminálódásakor a nemzetközi közvélemény ingerküszöbét még nem érték el a jugoszláviai magyarsággal kapcsolatos negatív hírek és fejlemények. Az áttörésre majd csak 1991 késő őszen került sor, azután, hogy a Tisza-mentén – azzal a szándékkal, hogy a Bácskában is etnikai tisztogatásokba kezdjenek – megjelentek az első irreguláris szerb szabadcsapatok. Antall József Lord Carringtonhoz, majd George Bushhoz intézett levelei után először a holland diplomácia figyelt fel a vajdasági magyarság egyre súlyosabb helyzetére. A kisebbségi magyar közösség kérdésben a nagyhatalmi ingerküszöb áttörésének egyértelmű jele a francia diplomácia aktivizálódása volt.